

De circulaire economie versus de economie van het genoeg

Luc Alaerts en Karel Van Acker

Deze tekst is gebaseerd op de bijdrage voorgesteld op het Oikos-evenement Naar een economie van het genoeg in Berchem op 26 mei 2018.

Circulaire economie is als term niet meer weg te denken uit het huidige discours rond duurzaamheid en transitie. Vaak worden er grote verwachtingen gelegd in dit concept, terwijl er af en toe ook kritische en zelfs negatieve stemmen te horen zijn. De vraag is dan in welke mate circulaire economie echt iets kan veranderen aan de weinig duurzame wijze waarop onze maatschappij van vandaag ingericht is.

In de eerste helft van deze tekst staan we stil bij het begrip circulaire economie zelf, en diepen we uit in welke mate en op welke manier de circulaire economie het pad kan effenen naar de economie van het genoeg. Dit laatste begrip werken we niet diepgaand uit in de tekst, maar hanteren we veeleer om het expliciet rekening houden met diepere duurzaamheidsthema's aan te geven: de planetaire bovengrenzen en maatschappelijke ondergrenzen.

In de tweede helft van de tekst hanteren we een meer praktische insteek, door eerst na te gaan hoe we met de circulaire economie uit de voeten kunnen en welke aspecten we in kaart moeten brengen om zicht te krijgen op de circulaire economie. Net in dergelijke monitoring komen de gelijkenissen en verschilpunten tussen de circulaire economie en de economie van het genoeg sterk naar voren, en op die manier proberen we zo concreet mogelijk duidelijk te maken in welke mate het ene tot het andere kan leiden.

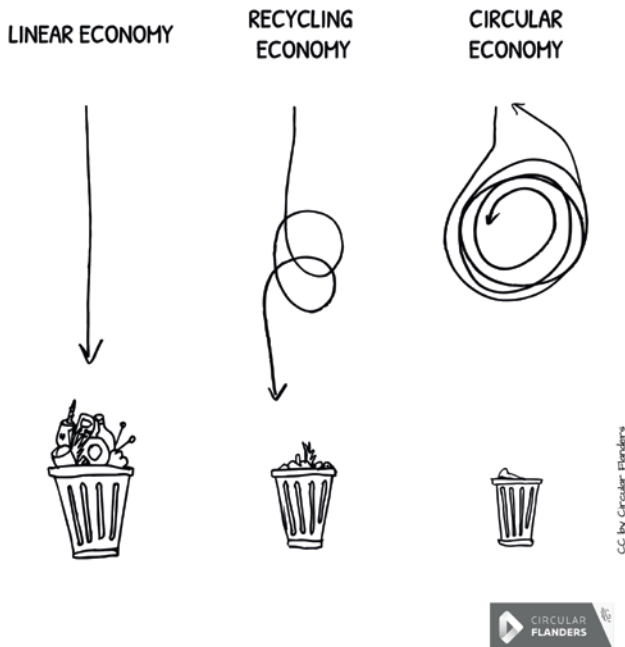
Circulaire economie: waarover gaat het?

In de circulaire economie gaat het erom dat we producten en materialen zo lang mogelijk in gebruik houden op een zo hoogwaardig mogelijke manier, dat we met andere woorden zorg dragen voor de materialen in gebruik. In de huidige economie is dat

helemaal niet het geval: grondstoffen worden ontgonnen, omgezet in producten, die vervolgens verbruikt worden en als afval eindigen (Figuur 1). Niet het behoud van materialen is daarbij dan belangrijk, wel het zoveel mogelijk doorstromen ervan. Deze lineaire economie verschaft ons vandaag vele mooie producten, maar stuit alsmaar duidelijker op grenzen. Denk bijvoorbeeld aan de milieuproblemen verbonden met mijnbouw en afval. Weliswaar vindt er in de economie van vandaag best wat recyclage plaats, maar veelal komt

In de circulaire economie gaat het erom dat we producten en materialen zo lang mogelijk in gebruik houden op een zo hoogwaardig mogelijke manier, dat we met andere woorden zorg dragen voor de materialen in gebruik.

dit neer op downcycling: steenpuin krijgt bijvoorbeeld een volgend leven als fundering van een weg. Technisch gezien wordt dit sloofafval niet gestort, niet echt weggegooid, maar de waarde van de toepassing is heel wat minder geworden dan de oorspronkelijke stevige, kwaliteitsvolle gemetselde muur van een huis. In de circulaire economie wordt de doorgaande pijl van grondstoffen over producten naar afval grotendeels vervangen door diverse kringlopen, gaande van recyclage over herstellen en herbestemmen naar hergebruiken en delen. De nood aan nieuwe grondstoffen en de productie van afval is in een dergelijk systeem miniem vergeleken met de lineaire economie.

Figuur 1: De lineaire en de circulaire economie (bron: Plan C)

Hoe zou dat er in de praktijk kunnen uitzien? Laat ons een wasmachine als voorbeeld nemen. Na ontginning van de grondstoffen, productie van de onderdelen en assemblage tot het finaal product staat er een hoogwaardig apparaat klaar: het bestaat uit waardevolle metalen, hoogwaardige kunststoffen, elektronische componenten etc. en het samenspel ervan zorgt keer op keer voor een schone was — tot op het moment dat het apparaat een defect vertoont. In de lineaire economie is dat een erg vervelend moment voor de gebruiker omdat het allesbehalve eenvoudig is om vlot en goedkoop een herstelling geregeld te krijgen. De hoge kostprijs van arbeid en vervangonderdelen doet al snel besluiten om toch maar een nieuw toestel aan te kopen, temeer omdat het lang niet zeker is hoe lang het herstelde apparaat het nog verder zal uitzingen tot een volgend defect zich aandient. Verder is er soms de fysische onmogelijkheid om reparaties uit te voeren, wanneer onderdelen bijvoorbeeld verlijmd in plaats van geschroefd zijn. Of dit laatste een gevolg is van kostenbesparingen in assemblage dan wel een bewuste keuze tegen herstelbaarheid is dan nog maar de vraag. Om maar niet te spreken over de suggestie dat er soms sprake is van geplande veroudering in

zulke toestellen. Kortom: aan het einde van de rit verliest de wasmachine alle waarde voortkomend uit zijn functionaliteit en in het beste geval is het enige wat overblijft de metaalwaarde van het schroot. De consument koopt vervolgens een geheel nieuw toestel, waarvoor opnieuw grondstoffen ontgonnen worden, de (internationale) logistieke keten in actie schiet enzovoort.

In de circulaire economie is het herstel van een dergelijke wasmachine veel vlotter te regelen, omdat het goedkoop is en vlot gaat, omdat de machine ontworpen is om makkelijk onderdelen te vervangen en omdat het ingeburgerd is om toestellen te herstellen. Op die manier kan de levensduur van de machine veel langer worden, niet alleen omdat de machine duurzamer ontworpen is maar ook omdat na opeenvolgende herstelacties de machine bevredigend blijft functioneren. En eventueel kan op een gegeven moment de machine een grondiger update ondergaan, om weer mee te kunnen met de nieuwere ontwikkelingen, denk bijvoorbeeld aan energiezuinigheid en waterbesparing. Als de machine uiteindelijk toch niet langer kan werken, vinden de onderdelen en materialen vlot hun weg in diverse kringlopen. Zo kunnen bepaalde elektronische componenten bijvoorbeeld nog perfect functioneren in andere apparaten, en kan elk type materiaal uiteindelijk op de meest optimale manier gerecycleerd worden.

Efficiënt versus effectief

Op deze manier bekeken is de circulaire economie een verhaal van grondstoffenefficiëntie. Als we terug in de tijd gaan kijken naar de concepten die voorafgegaan zijn aan de term 'circulaire economie', dan vinden we deze bezorgdheid over grondstoffen reeds terug bij Kenneth Boulding en de Club van Rome (Boulding, 1966 en Meadows *et al.*, 1972). Zowel de impact van ontginning als het feit dat grondstoffen eindig zijn en op een gegeven moment dreigen uitgeput te geraken zijn toen reeds aangestipt als problemen. Met andere woorden: in de oorsprong van het begrip 'circulaire economie' vinden we dus elementen terug die heel duidelijk aanleunen bij de economie van het genoeg: het sterke bewustzijn van grenzen en het besef dat duurzaamheid enkel tot stand kan komen als we ons denken en doen aanpassen aan die grenzen. Doorheen de jaren is dit discours over grondstoffen blijven evolueren en tegenwoordig vinden we grondstoffenefficiëntie vaak omschreven als 'ontkoppeling'. Dit is een relatief vaag begrip, dat iets lijkt te suggereren van 'meer doen met minder', maar waarbij in het midden gelaten wordt hoeveel meer we met hoeveel minder zouden moeten doen en dus of we het in absolute zin wel beter gaan doen. Ontkoppeling kan immers ook louter relatief zijn, waarbij ons grondstoffenverbruik blijft groeien, zij het dan trager dan de groei van ons gebruik van goederen en diensten. Laat het duidelijk zijn dat relatieve ontkoppeling absoluut tegengesteld is aan een economie van het genoeg. Helaas reflecteert de manier waarop er in de Europese beleids wereld en bij een aantal grote bedrijven over de circulaire economie gesproken wordt wel degelijk een dergelijke relatieve ontkoppeling. Zo vermeldt de documentatie van het Circular Economy Package op Europees niveau expliciet de volgende beweegredenen voor de circulaire economie: '*... increased competitiveness, innovation, and growth and jobs ...*' (European Parliament Briefing, 2016). Een studie van McKinsey uit 2015 illustreert de voordelen van de circulaire economie als volgt: '*... such an approach could boost Europe's resource productivity by 3 percent by 2030, generating cost savings of €600 billion a year...*' (McKinsey, 2015). Groei, winsten, toename van productiviteit (de verhouding tussen GDP en materiaalgebruik) — het

zijn begrippen die bijzonder ver staan van het erkennen van grenzen. Let wel: zaken als winst en productiviteitstoename zijn daarom niet puur slecht op zichzelf — een goede vraag hier zou kunnen zijn waar die zeshonderd miljard euro per jaar voor zou kunnen gaan dienen. Parallel daarmee kunnen we dan de vraag stellen naar de finaliteit van de circulaire economie.

Een manier om de finaliteit van de circulaire economie vast te stellen is door deze expliciet te beschouwen als een maatschappelijke transitie. Een heel mooi uitgewerkt denkkader over de transitie naar een circulaire economie en hoe deze te meten en sturen, is terug te vinden bij het Nederlandse Planbureau van de Leefomgeving, gebaseerd op een raamwerk van beleidsevaluatie (Potting *et al.*, 2018). Samengevat zijn er drie grote fasen terug te vinden in een transitie.

Eerst is er de *input*: hier gaat het over de mensen en middelen die meer of minder expliciet ingezet worden om de transitie op gang te trekken. Denk hierbij aan budgetten voor onderzoek, subsidies voor bedrijven en projecten en beleidsmedewerkers met focus op circulaire economie. In Vlaanderen is er bijvoorbeeld het operationeel team van Vlaanderen Circulair, en daarnaast ook beleidsmedewerkers in vele organisaties zoals BBL, VVSG, etc., die zich expliciet toespitsen op het domein circulaire economie. Tot deze fase van de transitie kunnen we ook de lopende activiteiten rekenen, bijvoorbeeld innovatieprojecten, visievormende bijeenkomsten, campagnes, beleidsprocessen en wetgevende processen — het Planbureau van de Leefomgeving heeft dergelijke activiteiten in een aparte fase *throughput* ondergebracht.

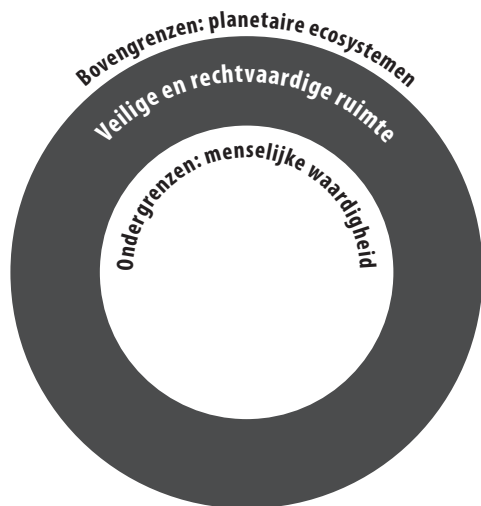
Dan is er de *output*-fase: hier gaat het over de directe manifestatie van de circulaire economie: het sluiten van kringlopen, een toename van recycling en hergebruik etc. Het afzetten van deze output tegenover de input laat toe na te gaan of we de circulaire economie ‘goed’ aan het doen zijn, of we efficiënt bezig zijn: hoe circulair zijn we geworden ten opzichte van de geïnvesteerde middelen.

Ten slotte is er het blok *outcome*: de uiteindelijke resultaten van de transitie, de gevolgen voor de maatschappij, de zaken die niet rechtstreeks aangestuurd worden vanuit de input, maar waarvan de evoluties uiteindelijk zullen vertellen of we werkelijk de goede dingen gedaan hebben, of we effectief geweest zijn. Voor een succesvolle transitie naar een circulaire economie zijn zowel efficiëntie als effectiviteit heel belangrijk — maar de transitie kan alleen maar succesvol verlopen als de uiteindelijke effecten duidelijk in het vizier gehouden worden.

Wat zijn dan de gewenste effecten van de circulaire economie? Denkende aan duurzaamheid kijken we typisch naar drie facetten: mens, milieu en maatschappij. Recent heeft Kate Raworth in haar boek *Doughnut Economics* een visueel aantrekkelijke manier ontwikkeld om naar duurzaamheid te kijken en tegelijk de idee van grenzen daarin mee te nemen (Figuur 2) (Raworth, 2017). Als basis voor haar betoog maakt ze gebruik van twee concentrische cirkels (de zogenaamde doughnut) die twee types van grenzen voorstellen. Enerzijds zijn er de planetaire grenzen als bovengrenzen voor onze economie en maatschappij. Dit zijn zaken zoals klimaatverandering, biodiversiteit, verstoorde nutriëntencycli, etc. en deze zijn eerder in detail uitgewerkt in het zgn. Rockström diagram (Steffen *et al.*, 2015). Daarnaast zijn er maatschappelijke ondergrenzen, waaronder menselijke behoeftes vallen zoals beschikbaarheid van drinkbaar water, voedsel, toegang tot gezondheidszorg evenals sociale verworvenheden zoals het hebben van werk, gendergelijkheid, politieke vertegenwoordiging, etc.

De boodschap van Kate Raworth is dat we globaal enerzijds in het rood staan wat betreft een aantal planetaire grenzen, terwijl heel veel mensen leven in omstandigheden die allesbehalve waardig bevonden kunnen worden.

Op welke manier zouden we de circulaire economie hier kunnen zien helpen om onze manier van leven binnen de planetaire grenzen mogelijk te maken, en dit tegelijk op een waardige manier voor iedereen?

Figuur 2: Boven – en ondergrenzen voor economie en maatschappij (doughnut-figuur aangepast naar Raworth, 2017).

Vooreerst heeft de lineaire economie ons gebracht tot op een punt dat we een aantal planetaire grenzen dreigen te overschrijden: denk hierbij bijvoorbeeld aan de klimaatverandering. Recent werk van de OECD heeft aangetoond dat voor Westerse landen minstens de helft van de totale broeikasgasuitstoot rechtstreeks toe te schrijven is aan

onze omgang met materialen (OECD, 2012). Ontginning en productie van spullen en voedsel nemen hier de grootste hap uit weg. Als we er via de circulaire economie in slagen om minder nieuwe materialen en producten te gebruiken (of langer dezelfde), kunnen we tegelijk helpen om de klimaatverandering tegen te gaan. Ook op vlak van mondiale voedselproductie zou een circulaire economie kunnen helpen om de verbroken nutriëntencycli te herstellen: de massale uitvoer van landbouwgewassen wordt nu gecompenseerd

door een groot verbruik van chemische meststoffen en nutriënten.

Tegelijk zien we dat grondstoffen zoals water en voedsel essentieel zijn om te zorgen dat mensen waardig kunnen leven – ook hier komt het potentieel van de circulaire economie in zicht. Daarnaast is er nog het punt van de kritieke grondstoffen, zoals een aantal zeldzame metalen die we nodig hebben voor de productie van zonnepanelen, windmolens, enz. die we heel hard nodig hebben om de transitie naar een koolstofarme wereld te maken. Enkel als we er in slagen om zodanig om te gaan met

Recent werk van de OECD heeft aangetoond dat voor Westerse landen minstens de helft van de totale broeikasgasuitstoot rechtstreeks toe te schrijven is aan onze omgang met materialen

dergelijke grondstoffen dat de ontwikkeling en uitrol van de technologieën van de toekomst niet in het gedrang komen, kunnen we garanderen dat de verworvenheden van onze hoogontwikkelde maatschappij behouden kunnen blijven. Denk hierbij bijvoorbeeld hoe sterk onze gezondheidszorg steunt op technologie en op materialen, en hoe belangrijk gezondheidszorg is in de context van menselijke waardigheid. Als we erin slagen via een circulaire economie veel minder afhankelijk te worden van de ontginning van kritieke grondstoffen, dan kunnen we een aantal belangrijke zaken gebaseerd op technologie veilig stellen in onze maatschappij en wordt de economie stabiel en zelfredzamer.

Verder heeft de circulaire economie potentieel voor jobcreatie: in de visie van Walter Stahel worden in de circulaire economie grondstoffen vervangen door arbeid, als letterlijke vertaling van *moete doen* om materialen zo hoogwaardig mogelijk te blijven inzetten (Stahel, 2013). Op die manier kan circulaire economie leiden tot lokale jobs en toegevoegde waarde.

Samenvattend gesteld zijn de opportuniteiten van de circulaire economie richting duurzaamheid erg duidelijk — al is het natuurlijk niet zo dat met behulp van enkel de circulaire economie volledig voorzien kan worden in het leven binnen de doughnut, omdat niet alle aspecten van planetaire grenzen en menselijke waardigheid op een even sterke manier verbonden zijn met materialen en producten.

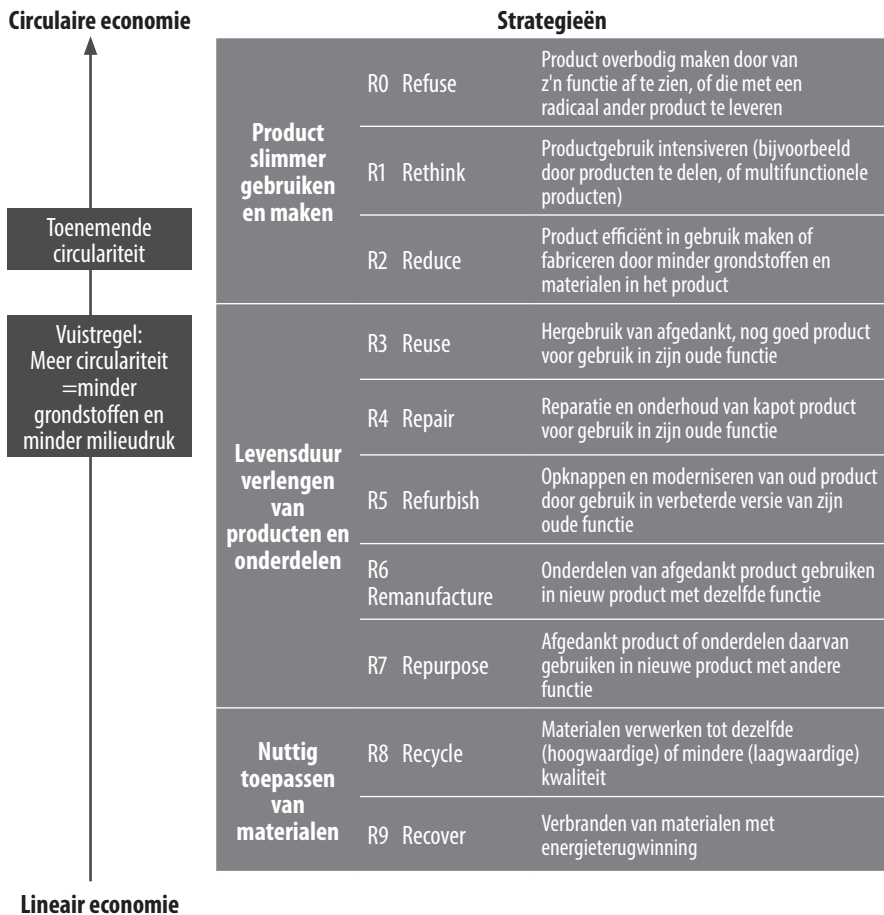
Hoe op koers blijven?

Tot zover de theorie. Hoe kan je zelf als persoon of als ondernemer aan de slag gaan met de circulaire economie? Een heel aantal auteurs hebben hiertoe een reeks van strategieën opgesteld.

Heel vaak weerklinkt een heel gebalde versie ervan: *reduce — reuse — recycle*. Er zijn ook meer uitgebreide lijsten die gaan tot wel tien R-strategieën (de letter 'R' omdat nagenoeg alle strategieën in het Engels met het voorvoegsel 're-' beginnen) (Figuur 3). Veelal worden dergelijke lijsten grafisch voorgesteld met de strategieën bovenop elkaar gestapeld. Doorgaans staat recyclage vrijwel onderaan, en op die manier suggereert dit dat hoe hoger een strategie in de figuur staat, hoe meer doorgedreven ze bijdraagt tot de circulaire economie. De boodschap hier is niet dat recyclage niet goed zou zijn, maar het is een weergave dat er in de circulaire economie zoveel meer mogelijk is dan enkel recyclage, waarin een product volledig tot zijn grondstoffen wordt gereduceerd om er vervolgens een nieuw product van te maken. Dat kost doorgaans veel inspanning, en in die zin kan bijvoorbeeld herstellen (*repair*) of hergebruiken (*reuse*) een groter resultaat hebben. Denk bijvoorbeeld aan het hergebruiken van plastic gebruikvoorwerpen zoals bakjes, flessen en zakken. Door ze opnieuw te gebruiken spaar je de aanmaak van nieuwe producten uit, en dat heeft doorgaans een gunstiger impact dan elke keer netjes de voorwerpen na gebruik via de juiste afvalfractie in te leveren voor recyclage. Nog hoger in de R-strategieën vinden we mogelijkheden terug om onze gebruiken en gewoontes meer fundamenteel te herdenken. Onder de noemer *redesign* vind je bijvoorbeeld het zodanig ontwerpen van producten zodat ze langer meegaan, vlot hersteld kunnen worden en uiteindelijk

De boodschap hier is niet dat recyclage niet goed zou zijn, maar het is een weergave dat er in de circulaire economie zoveel meer mogelijk is dan enkel recyclage.

beter geschikt zijn voor recycling. Onder de noemer *rethink* staan innovaties in modellen van productie en consumptie, zoals bijvoorbeeld de meer en meer tegenwoordige deelsystemen. Denk bijvoorbeeld aan autodelen, waarbij de mobiliteitsbehoeftes van gebruikers ingevuld worden met een kleiner aantal voertuigen. Interessant is dat het Planbureau van de Leefomgeving expliciet als ‘hoogste’ strategie de term *refuse* toegevoegd heeft en dit expliciet uitgewerkt heeft als het bewust afzien van gebruik, het niet-consumeren, ontspullen, versoberen. Op deze manier laat het Planbureau de circulaire economie naadloos overgaan in de economie van het genoeg als uitiem verlengstuk van het verminderen van ons materiaalbeslag en de bijhorende negatieve impacten.

Figuur 3: Prioriteitsvolgorde van circulariteitsstrategieën in productketen volgens Planbureau van de Leefomgeving Nederland (Potting et al., 2018). Bron: RLI 2015: bewerking PBL

De rode draad doorheen deze lijsten van R-strategieën is dat meer circulariteit doorgaans leidt tot een gunstiger milieu-impact. Dit is echter niet altijd automatisch zo: zoals gezegd gaat de circulaire economie over een verbetering van de efficiëntie, en dan liggen zogenaamde *rebound*-effecten op de loer, waarbij een deel van de verbetering teniet

gedaan wordt door wijzigingen in menselijk gedrag. Er zijn verschillende manifestaties van rebound-effecten, bijvoorbeeld rechtstreeks, wanneer een goedkoper product leidt tot meer consumptie ervan, of indirect, wanneer de vrijgekomen middelen ingezet worden voor het verwerven van andere zaken. Een typisch voorbeeld daarvan is de opbrengst van zonnepanelen waarmee een extra citytrip naar Barcelona veroorloofd kan worden. Als je bijvoorbeeld naar autodelen kijkt is het heel moeilijk om in te schatten wat de uiteindelijke impact zal zijn. Enerzijds kan je stellen dat dezelfde mobiliteitsvraag met minder voertuigen ingevuld wordt, en dat gebruikers zich meer bewust worden van hun autogebruik en iets minder geneigd zullen zijn een verplaatsing met de auto te maken omdat die niet langer onmiddellijk als eerste optie beschikbaar is op de oprit. Anderzijds hoef je dan ook geen dure auto meer te kopen en wordt het net makkelijker om toegang tot het gebruik van een auto te krijgen. Op die manier kan zelfs het autoverkeer toenemen ten koste van het aantal gebruikers van het openbaar vervoer. Centraal in deze kwestie staan systeemdenken en het gedrag van de consument, en dat maakt het moeilijk om in te schatten wat de uiteindelijke meerwaarde van autodelen ten opzicht van autobezit zou kunnen zijn.

Omdat onze maatschappij en economie complexe systemen zijn, is het dus allesbehalve evident om op koers te blijven met de circulaire economie in het licht van duurzaamheid en planetaire grenzen. De inzet van materialen en producten in onze maatschappij gebeurt uiteindelijk omdat er in eerste instantie noden zijn, en onze economie is een systeem om die noden in te vullen. We stellen dus vast dat we bepaalde behoeftes hebben en deze op bepaalde manieren wensen in te vullen. Alle invullingen van alle behoeftes samen hebben een materialenbeslag en een impact op mens, milieu en maatschappij. In de huidige economie zijn het materialenbeslag en de impacten enorm. Als we daar echt ten gronde iets aan willen veranderen, moeten we verder kijken dan materialen en impacten, en komen we uit bij de invulling van de achterliggende behoeftes. In het voorbeeld van autodelen zou je als volgt kunnen denken: aan de basis van een autorit ligt het feit dat iemand een verplaatsing wil maken. Door te focussen op de verplaatsing komen vanzelf ook de alternatieven naar voren met een gunstiger milieu-impact: de fiets, te voet, met het openbaar vervoer. Deze denkoefening kan zelfs nog een stap verder gebracht worden door de behoefte zelf in vraag te stellen: is het werkelijk nodig om deze verplaatsing te maken? Exact dit zijn de vragen die aan bod komen in de economie van het genoeg. Uiteraard is er in bovenstaand voorbeeld voor zulke afwegingen een groot verschil tussen verplaatsingen waar je moeilijk onderuit kan (de kinderen naar school, zelf naar het werk) en verplaatsingen die je plant als invulling van vrije tijd.

Het bovenstaande behandelt hoe je persoonlijk op koers kan blijven. Ook maatschappijbreed komt dit aan bod, in de ontwikkeling van meetinstrumenten voor de circulaire economie. Recent is er een zeer grote en sterke vraag naar passende meetinstrumenten voor de circulaire economie, zowel op het niveau van landen en regio's als op niveau van steden, bedrijven, projecten en individuele producten. Deze vragen worden ook meer en meer opgepikt, en dat is goed omdat monitoring onontbeerlijk is: door te monitoren krijg je gericht een terugkoppeling die toelaat om bij te sturen, en als er niet gemonitord wordt, is het risico erg groot dat er helemaal niks gaat gebeuren.

In Vlaanderen is het Steunpunt Circulaire Economie belast met het ontwikkelen van een meetinstrument voor de voortgang van de circulaire economie als een van de hoofdtaken. De uitdagingen zitten op het vlak van het verzamelen van de juiste data

en van het in beeld houden van het juiste doel. In die zin lijkt de uitdaging wel wat op de context waarbinnen vroeger GDP naar voren gekomen is als parameter van hoe de economie erbij staat. Bij de ontwikkeling van GDP ging het erom om in de nasleep van de *Great Depression* in de Verenigde Staten een beeld te krijgen van de grootte van de economie, om het beleid om de totaal ingestorte economie weer tot leven te wekken te kunnen evalueren. De ontwikkelaars van deze parameter waren er zich erg bewust van dat hun meetinstrument onvolledig was, omdat er enkel gemeten werd wat makkelijk beschikbaar was, namelijk de monetaire transacties — deze kanttekening is echter nooit verder omgezet in een meer compleet meetinstrument. Naderhand is het GDP meer algemeen in gebruik gekomen als maat van hoe de economie erbij staat. Volledig los van de context van zijn ontwikkeling, is de parameter dan een eigen leven gaan leiden met als enig doel groei (Raworth, 2017). Stel dat we de circulaire economie op een dergelijke manier zouden meten (dus enkel op basis van vlot beschikbare data, en de gewenste doelen van de circulaire economie niet geëxpliciteerd), dan zitten we over enige jaren met een gelijkaardige situatie: we produceren getallen over de circulaire economie, die vervolgens nagejaagd worden en we zouden dan riskeren naar een economie te evolueren die wel veel meer circulair is maar niet meer duurzaam.

Op dit moment is het dus uitermate belangrijk om voldoende moeite te steken in de zoektocht naar goed doordachte meetinstrumenten. Op dit vlak zijn er hoopvolle ontwikkelingen: ten tijde van de jaarlijkse conferentie van het World Economic Forum in Davos dit jaar is er een rapport uitgebracht met een voorzet voor een meetsysteem van de circulaire economie wereldwijd (de Wit *et al.*, 2018). De kernboodschap van het rapport is het citaat dat de wereld momenteel voor negen procent circulair is. Dit werd berekend door het afzetten van het gebruik van grondstoffen uit recyclage tegenover nieuwe grondstoffen. Het rapport reikt ook inzicht aan op een dieper niveau van circulair gebruik van grondstoffen en maakt daartoe gebruik van een opvallende insteek

De circulaire economie heeft het potentieel om ons de nodige efficiëntie aan te reiken, zodat we zo handig mogelijk met de beperkte grondstoffen kunnen omspringen.

door het materialenbeslag te beschouwen per wat zij aanduiden als maatschappelijke sleutelbehoeftes. Zo bekijken ze afzonderlijk hoeveel materialen er gebruikt worden om de behoeftes huisvesting, voeding, mobiliteit etc. in te vullen. Door op een absolute manier te kijken naar de invulling per behoefte blijft op deze manier de idee van behoeftes centraal in de kijker staan, en dat is bemoedigend als het gaat over de gerichtheid van meetinstrumenten in ontwikkeling. Het is in elk geval een meer verfrissende kijk in vergelijking met reeds

langer bestaande indicatoren van grondstoffefficiëntie die de relatieve ontkoppeling weergeven waarbij de economie op de achtergrond lekker verder groeit.

Met het Steunpunt Circulaire Economie proberen we de insteek vanuit een perspectief van behoeftes verder vorm te geven in het meten van de circulaire economie in Vlaanderen. Hoe dat er in de praktijk zal uitzien is nu nog niet uit te maken, want dit betreft een geheel nieuwe ontwikkelrichting voor indicatoren voor de circulaire economie. We hopen in de loop van de komende jaren een meetinstrument te kunnen voorstellen dat op zijn minst toelaat om langs deze weg de planetaire grenzen in beeld te houden. Want enkel op deze manier kunnen we vandaag een toekomstgericht meetinstrument ontwikkelen: de planetaire grenzen zullen alsmaar duidelijker in beeld komen de komende jaren, en meetsystemen en parameters die daar blind voor zijn zullen dan heel snel verouderd zijn.

Besluit

In bovenstaande tekst hebben we geprobeerd duidelijk te maken dat er een duidelijke aansluiting is tussen beide concepten, en dat de circulaire economie een economische kracht is die, mits de juiste richting en beteugeling, echt zal kunnen helpen om de economie van het genoeg te bereiken. We gaan het sowieso met veel minder moeten doen in het rijke Westen, hetzij door eigen keuzes, of anders noodgedwongen als gevolg van crisissen. De circulaire economie heeft het potentieel om ons de nodige efficiëntie aan te reiken, zodat we zo handig mogelijk met de beperkte grondstoffen kunnen omspringen. Wel is het zo, dat het verhaal van de economie van het genoeg over meer diverse aspecten gaat dan wat de circulaire economie bestrijken kan.

Kan de circulaire economie ook haaks staan op de economie van het genoeg? Immers in de circulaire economie hebben we aan de ene kant de bezorgdheid over grondstoffen, wat duidelijk aansluit bij de bezorgdheden van de economie van het genoeg, maar aan de andere kant ook de idee dat circulaire economie groei en productiviteitswinsten gaat brengen, naast de risico's op rebound-effecten. Hoe moeten we daar naar kijken? Riskeert bijvoorbeeld het thema circulaire economie gekeapt te worden door de belangen van de industrie?

Op dit moment zou een visie als volgt kunnen zijn: voor een enkele keer is een thema vanuit de milieuhoek vlot terechtgekomen bij een breed publiek, en wekt het de aandacht van beleidsmakers, politici en de wereld van de bedrijven. Je kan wekelijks naar meerdere kleine en grote evenementen over circulaire economie gaan, zelfs binnen Vlaanderen alleen al. Dat betekent dat als je een boodschap over de circulaire economie brengt, je meteen een groot en divers publiek krijgt. Als je boodschap gaat over de economie van het genoeg, is dat veel minder evident. Door de link tussen beide thema's zit hier dan ook de kans om de boodschap van planetaire en maatschappelijke grenzen via de term circulaire economie ingang te doen vinden bij een breder publiek. De sleutel hiertoe is volgens ons de aandacht houden op de invulling van onze behoeftes en, bij uitbreiding, onze behoeftes zelf.

Bio

Luc Alaerts is manager van het Steunpunt Circulaire Economie, opgericht begin 2017 in opdracht van de Vlaamse overheid. Het Steunpunt is een consortium van KU Leuven, UAntwerpen, UGent en VITO en verricht beleidsrelevant onderzoek over de transitie naar een circulaire economie. In deze rol is Luc Alaerts verbonden aan de KU Leuven als postdoctoraal onderzoeker en werkt hij aan de ontwikkeling van een meetinstrument voor de circulaire economie. Daarnaast is hij lid van het operationeel team van Vlaanderen Circulair, een publiek-private samenwerking tussen de Vlaamse overheid en andere actoren betrokken bij de transitie naar een circulaire economie.

Karel Van Acker is professor in circulaire economie, een gedeeld mandaat van de faculteit Ingenieurswetenschappen en de faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen, coördinator van het CE@KU Leuven platform en voorzitter van de duurzaamheidsraad van KU Leuven. Hij leidt het Steunpunt Circulaire Economie voor beleidsrelevant onderzoek en was een van de oprichters en voorzitter van Plan C, het Vlaams transitienetwerk duurzaam materialenbeheer. Zijn onderzoek gaat over de ontwikkeling van

strategieën om de circulaire economie te realiseren en over duurzaamheidsevaluaties van materialen en hun levenscyclus, waaronder bijvoorbeeld biogebaseerde en composietmaterialen, recycling en zeldzame aardmetalen en andere kritieke materialen, landfill mining en de valorisatie van industriële residuen. De link tussen materialen en een duurzame maatschappij is de rode draad in zijn activiteiten.

Referenties

- Boulding, K. E. (1966). *The Economics of the Coming Spaceship Earth*. In H. Jarrett (ed.). *Environmental Quality in a Growing Economy*, pp. 3-14. Baltimore, MD: Resources for the Future/Johns Hopkins University Press.
- de Wit, M., Hoogzaad, J., Ramkumar, S., Friedl, H., Douma, A. (2018). *The circularity gap report – An analysis of the circular state of the global economy*. Circle Economy. Online beschikbaar via <https://www.circularity-gap.world/> (geraadpleegd op 5 oktober 2018)
- European Parliament Briefing (2016). *Circular economy package – Four legislative proposals on waste*. Online beschikbaar via <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-573936-Circular-economy-package-FINAL.pdf> (geraadpleegd op 5 oktober 2018)
- McKinsey (2015). *Growth within: a circular economy vision for a competitive Europe*. Studie in opdracht van de Ellen MacArthur Foundation, online beschikbaar via https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/EllenMacArthurFoundation_Growth-Within_July15.pdf (geraadpleegd op 5 oktober 2018)
- Meadows, D. H., Meadows, D., L., Randers, J., Behrens, W. W. (1972). *The limits to growth – A report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books. ISBN 0-87663-165-0
- OECD (2012). *Greenhouse gas emissions and the potential for mitigation from materials management within OECD countries*. ENV/EPOC/WGWPR(2010)1/FINAL. Online beschikbaar via <https://www.oecd.org/env/waste/50035102.pdf> (geraadpleegd op 5 oktober 2018)
- Potting, J., Hanemaaijer, A., Delahaye, R., Ganzevles, J., Hoekstra, R., Lijzen, J. (2018). *Circulaire economie: wat we willen weten en kunnen meten*. Planbureau voor de Leefomgeving Nederland. Online beschikbaar via <http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2018-circulaire-economie-wat-we-willen-weten-en-kunnen-meten-2970.pdf> (geraadpleegd op 5 oktober 2018)
- Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics – Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. Uitg. Cornerstone / Cornerstone Ras, 384 pages, ISBN 9781847941374.
- Stahel, W. R. (2013). *Policy for material efficiency—sustainable taxation as a departure from the throwaway society*. *Philosophical transactions of the Royal Society A*. DOI: 10.1098/rsta.2011.0567
- Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., Biggs, R., Carpenter, S. R., de Vries, W., de Wit, C. A., Folke, C., Gerten, D., Heinke, J., Mace, G. M., Persson, L. M., Ramanathan, V., Reyers, B., Sörlin, S. (2015). *Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet*. *Science* 347, 1259855. DOI: 10.1126/science.1259855